

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE
„ACAD. ANDREI RĂDULESCU”

Prof. univ. dr. George ANTONIU
Cercetător științific emerit

TRATAT DE DREPT PENAL

Volumul I
Introducere în dreptul penal.
Aplicarea legii penale

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE
„ACAD. ANDREI RĂDULESCU”

Prof. univ. dr. **George ANTONIU**
Cercetător științific emerit

TRATAT DE DREPT PENAL

Volumul I
Introducere în dreptul penal.
Aplicarea legii penale

Universul Juridic
București
-2015-

Editat de **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Copyright © 2015, **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris
al **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA ȘI
ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL
ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ANTONIU, GEORGE

Tratat de drept penal / prof. univ. dr. George Antoniu. – București :
Universul Juridic, 2015. –

5 vol.

ISBN 978-606-673-564-3

Vol. 1. - 2015. - ISBN 978-606-673-565-0

343(498)(035)

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.666**
E-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15**
DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

CUVÂNT-ÎNAINTE

Începând cu Ioan Tanoviceanu (1858-1917), membru corespondent al Academiei Române (1897), întemeietorul științei dreptului penal român, continuând cu Vintilă Dongoroz (1893-1976), în contextul interbelic și cel al activității desfășurate în cadrul Institutului de Cercetări Juridice, și până la George Antoniu (1929-2014), cercetarea științifică de anvergură în domeniul dreptului penal a putut să se afirme într-o perspectivă globală asupra materiei numai printr-o abordare colectivă, sub formula operei magna a unui magistru inițiator, completată, dezvoltată și mai ales „adusă la zi” de un grup entuziast de discipoli. După mai multe experiențe de acest gen, am ajuns, astăzi, prin lucrarea de față, la un nou proiect de această natură.

Dintre lucrările pe care profesorul George Antoniu nu a mai reușit să le încredințeze tiparului în timpul vieții, *Tratatul de drept penal român* poate fi considerată aceea la care profesorul a lucrat cel mai mult, a cărei apariție și-a dorit-o cel mai mult și pe care, în mod numai aparent paradoxal, a lăsat-o cel mai mult în urma altor opere (nu individuale, ci colective!) a căror finalizare o socotea prioritară în raport cu interesele generale ale timpului. Acoperind materia părții generale a dreptului penal român, manuscrisul încredințat Institutului de Cercetări Juridice cuprinde două volume. Primul, referitor la așa-numita parte introductivă în studiul dreptului penal și la aplicarea legii penale, a putut fi completat și actualizat în cea mai mare parte de către autorul însuși în decursul anilor 2012-2014. După o ultimă lectură de ansamblu efectuată de domnii prof. univ. dr. Ilie Pascu, dr. Ion Ifrim și dr. Tudor Avrigeanu, el poate vedea astăzi lumina tiparului așa cum a fost conceput și elaborat de către profesorul Antoniu, iar cititorul va putea remarca imediat că față de maniera obișnuită de abordare deopotrivă calitativă și cantitativă a materiei ne aflăm în fața unei opere care readuce în cultura penală românească experiența și spiritul marelui *Tratat de drept penal și de procedură penală* al lui Ioan Tanoviceanu din urmă cu aproape un secol.

Așa cum se știe, acest *Tratat* a reprezentat rodul strădaniilor unei „echipe” de tineri penaliști români precum Vintilă Dongoroz, Corneliu Chiseliță, Eugen Decusară ori Ștefan Laday care au luat asupra lor sarcina actualizării, aprofundării și publicării unei lucrări rămase până astăzi fără egal în literatura noastră de specialitate. Felul în care profesorul Antoniu și-a conceput propriul său *opus magnum* sugerează că, mai mult chiar decât manualul de *Drept penal* publicat de Vintilă Dongoroz în 1939, tratatul lui Tanoviceanu a reprezentat nivelul de referință care trebuia egalat și depășit. Ducerea la bun sfârșit a acestei opere reprezintă de

acum sarcina asumată de către membrii Departamentului de drept penal „Vintilă Dongoroz” din cadrul Institutului de Cercetări Juridice. Părții generale îi vor fi consacrate următoarele două volume, cuprinzând *Teoria generală a infracțiunii* și *Sancțiunile de drept penal*, materii care în manuscrisul original sunt tratate încă pornind de la Codul penal din 1968/1969 și a căror abordare nu a mai putut fi actualizată și revizuită în acord cu nivelul atins de către prezentul volum. Acestea le vor urma alte trei volume care să acopere materia părții speciale a dreptului penal, ajungându-se astfel la o lucrare care să acopere întreaga materie reglementată de Noul cod penal din 2009/2014. Dedicată în permanență marilor lucrări colective și proiectelor instituționale, opera inițiatorului acestui nou Tratat de drept penal român ar fi încununată astfel, la rândul ei, printr-o operă colectivă, trecând mai departe ștafeta progresului juridic în domeniul dreptului penal.

Cu aceste gânduri, deplină încredere în promițătorul proiect și speranța împlinirii sale, încredințăm tiparului primul volum al Tratatului, datorat colegului și profesorului nostru, George Antoniu.

București, 30 martie 2015

Prof. univ. dr. Mircea Duțu
Directorul Institutului de Cercetări Juridice

Titlul I

I. Ordinea naturală și comunitățile primitive

CAPITOLUL I

ORDINEA NATURALĂ ȘI CONSTRÂNGEREA NATURALĂ

1. Se știe că omul primitiv a fost supus legilor naturii nu numai în ce privește propria sa transformare biologică dintr-o specie de primate până la nivelul de *homo sapiens*, dar și mai departe, întreaga sa comportare pentru satisfacerea nevoilor vitale a fost supusă, o lungă perioadă, constrângerii naturale, acțiunii legilor naturii.

Chiar dacă își explica aceste schimbări ale mediului ambiant prin intervenția unor forțe supranaturale, fabuloase care produceau lumina și întunericul înconjurător, ziua și noaptea sau schimbările datorate anotimpurilor ori climei din zona unde locuia, existența acestor fenomene l-au determinat pe om să-și ia măsuri să se adapteze, să întrerupă activitățile zilnice din cauza întunericului, a nopții, ori să găsească un adăpost sau să-și acopere corpul pentru a rezista în fața unor fenomene ale naturii care ar fi putut să-i dăuneze integrității corporale.

Tot astfel, nevoia de hrană și neputința de a o procura în mod individual, l-au silit pe om să se asocieze cu alții și să se înțeleagă între ei asupra modului de a acționa, eficiența acțiunii lor fiind condiționată tocmai de conlucrarea în vederea realizării unor scopuri imediate, vitale pentru existența fiecărui individ¹.

Tot astfel, încă din etapa cea mai îndepărtată din istoria omenirii, când ființa umană abia își însușea mersul biped, ceea ce îi dădea posibilitatea unei viziuni mai cuprinzătoare asupra mediului înconjurător, este de presupus că greutățile existente, ca și lupta cu forțele vrăjmașe ale naturii i-au determinat pe oameni să se unească și să acționeze în grup², individul izolat neputând supraviețui condițiilor primitive de viață.

¹ Aceeași idee și la profesorul Vintilă Dongoroz, când susține că omul este predispus la acțiune prin firea lucrurilor, nevoile sale trupești și sufletești silindu-l să acționeze. V. Dongoroz, *Drept penal* (Tratat), București, 1939, p. 5.

² Un asemenea grup l-a constituit la început familia compusă din descendenții unui strămoș comun, între membrii familiei fiind respectate regulile elementare naturale impuse

2. Așadar, omul primitiv nu s-a născut cu o înclinație, tendință, predispoziție să acționeze în grup, ci aceasta i-a fost impusă de nevoile materiale foarte concrete și stringente care l-au obligat să acționeze astfel, sădind în el treptat înclinația, predispoziția de a acționa în grup.

Trăsăturile personale, individuale ale membrilor grupului în măsura în care nu satisfăceau interesele colective, nu aveau de regulă nicio semnificație și nicio influență asupra grupului primitiv. Ca atare, nu s-ar putea vorbi, în această perioadă de existență a omenirii, de conflicte în cadrul grupului, de reacții și contrareacții împotriva unor manifestări negative în comunitatea primitivă, decât ca rare excepții. Satisfacerea nevoilor materiale de existență ale grupului primitiv neputând fi realizată decât prin reunitarea eforturilor tuturor membrilor grupului a sădit în ei spiritul de solidaritate, de ajutor reciproc și de abnegație, ca și curajul pentru apărarea intereselor comune. Buna conviețuire a membrilor grupului fiind o condiție a însăși existenței colective era urmărită cu strictețe și realizată prin eforturile întregului grup, fiecare membru al grupului simțind instinctiv că orice slăbiciune, lipsă de coeziune ar conduce inevitabil la autodesființarea grupului primitiv.

Aceia care au cunoscut și au relatat (de exemplu: Karl May, Ilf și Petrov) despre viața și relațiile din cadrul triburilor de piei roșii de pe continentul nord-american au rămas uimiți de unitatea și coeziunea acelor comunități, ca și de moravurile, obiceiurile lor, caracterizate prin umanism, respect reciproc și spirit de colaborare.

3. Existența unor strânse relații de cooperare și ajutor reciproc între membrii grupului primitiv fiind o necesitate naturală, vitală i-a obligat pe oamenii acelor timpuri să evalueze lucid în ce măsură unele acțiuni erau convenabile grupului social, iar altele mai puțin și să aprecieze în raport cu aceste criterii valoarea acțiunilor fiecăruia dintre membrii grupului. O asemenea evaluare a acțiunilor membrilor grupului primitiv în raport cu gradul în care erau satisfăcute sau nu interesele generale se impunea cu necesitate, deoarece comunitatea nu era în măsură să admită abateri de la îndeplinirea obligațiilor care reveneau fiecărui membru, condițiile materiale ale timpului neîngăduind ca unii membri să-și aducă o contribuție mai redusă sau deloc la nevoile comunității.

Atunci când, în mod excepțional, acțiunea unor membri ai societății devenea neconvenabilă sau primejdioasă avea loc, în mod firesc, o reacție din partea grupului social, care în felul acesta își asigura existența și continuitatea.

4. Interesul supraviețuirii grupului social impunea așadar luarea de măsuri care să prevină acțiunile neconvenabile. Viața însăși le-a arătat

de condițiile precare ale existenței lor. Mai multe familii formau un clan, iar mai multe clanuri formau un trib.

oamenilor primitivi nu numai că omul nu poate trăi izolat, ci numai în societate, dar și că supraviețuirea oricărei societăți este strâns legată de ideea de ordine și disciplină, de respectare a unor reguli de conduită, condiție hotărâtoare a existenței grupului social și a fiecărui membru în parte.

Ordinea socială primitivă presupunea, prin urmare, unele reguli de conduită care prescriau fiecărui membru al grupului ceea ce era permis sau nepermis în societate. De asemenea, ordinea socială implica măsuri de restabilire a echilibrului social atunci când a fost alterat prin neobservarea regulilor de mai sus. Am spune că ordinea socială presupunea prin concept reguli de purtare (precepte), dar și măsuri de reacție contra celor recalcitranți (sanctiuni).

5. Societatea primitivă, ca orice grup social, pe măsură ce evolua a creat și condițiile unor manifestări contradictorii în sânul său. Spiritului de solidaritate, de înțelegere și respect reciproc impus de nevoile comune de supraviețuire și dominant o lungă perioadă i s-au opus treptat anumite tendințe anarhice, de indisciplină și dezordine din partea unor membri ai grupului, consecință a deosebirilor fizice și psihice care existau între aceștia, și care puteau lua și forma unor impulsuri, tendințe, motivații străine intereselor întregului grup. Împotriva acestor acțiuni neconvenabile grupului social și de natură să slăbească coeziunea sa internă, făcându-l vulnerabil nu numai în raport cu satisfacerea nevoilor vitale dinăuntrul grupului, dar și în raport cu necesitatea apărării contra comunităților vrăjmașe din exterior, care ar fi urmărit nimicirea și desființarea grupului¹, acesta era silit să reacționeze. Din aceste necesități a apărut impulsul, instinctiv la început, al grupului social spre organizare și statornicire a unei ordini în relațiile dintre membrii săi (adică în raporturile dintre membrii grupului social) și încurajarea acțiunilor convenabile intereselor grupului paralel cu combaterea acelor comportări neconvenabile, de adversitate din partea unor membri recalcitranți.

6. Ordinea socială primitivă a fost asigurată la început prin reguli de comportare *tradiționale* (cutumiare) a căror nerespectare atrăgea o formă de constrângere naturală. De asemenea, ordinea socială primitivă era asigurată prin prescripțiile *religioase*, și mai târziu prin preceptele *morale*, fiecare din aceste categorii de reguli acționând în strânsă legătură sau succesiv, asigurând în modalitățile lor specifice ordinea în relațiile sociale, conviețuirea pașnică a membrilor grupului social.

Faptele care respectau regulile primitive de ordine și disciplină erau considerate fapte permise (licite, de la *liceo*, care înseamnă permis) și, dimpotrivă, faptele care încălcau aceste reguli erau ilicite (nepermise). În raport cu caracterul regulii încălcate putea exista un ilicit cutumiar, un ilicit religios sau moral. Acest ilicit se înfățișa într-o formă *abstractă* în măsura

¹ V. Dongoroz, *Tratat*, p. 7.

în care avem în vedere regula de conduită care trebuia respectată și într-o formă *concretă*, dacă ne referim la fapta concretă prin care s-ar fi încălcat regula de conduită cutumiară, religioasă sau morală.

Identitatea nevoilor materiale vitale și a soluțiilor limitate oferite de natură pentru satisfacerea acestor necesități în cadrul ordinii naturale a făcut să apară în viața comunităților primitive anumite practici vitale, a căror repetare a devenit o obișnuință, constituind adevărate reguli (obiceiuri) pe care membrii grupului le respectau, deoarece erau rezultatul unei lungi experiențe de viață a multor generații, preluarea lor dovedindu-se utilă pentru satisfacerea nevoilor vitale ale grupului.

7. Evoluția particulară a acestei specii de primate din care se trage omul s-a datorat și capacității naturale a acestor viețuitoare de a desprinde învățăminte din experiența proprie de viață și de a transmite mai departe regulile și obiceiurile noi dobândite de fiecare generație. În felul acesta, grupul primitiv a avut putința să evolueze și să-și perfecționeze continuu modul de existență. Fiecare nouă generație nu lua viața de la început, ci se folosea de experiența predecesorilor, adăugând noi și noi elemente de îmbunătățire a traiului primitiv.

În alt mod membrii grupului primitiv ar fi rămas pe o anumită treaptă de evoluție biologică, așa cum au rămas alte categorii de viețuitoare asemănătoare ca aspect fizic cu cel al primatelor, incapabile să-și depășească condițiile de existență inițiale și să progreseze în ritmul și cu consecințele benefice pe care le-a atras evoluția ființei umane.

8. O trăsătură caracteristică a comunității primitive a fost și temerea instinctivă că nerespectarea cerințelor naturale de viață ar putea să ducă la autodesființarea însăși a comunității. De aceea, în cadrul grupului primitiv s-a impus de la început o anumită ordine naturală, având la bază o severă constrângere naturală, membrii grupului devenind tot mai conștienți de necesitatea obiectivă a respectării practicilor naturale vitale care se instaurau în viața lor.

Din temerea instinctivă a grupului primitiv de autodesființare s-a născut și reacția membrilor grupului față de unii membri care încălcau practicile tradiționale și nu se supuneau regulilor tradiționale de viață, implicit nescoteau ordinea naturală care se impunea existenței lor. Pericolul subminării coeziunii grupului primitiv și al încetării supraviețuirii acestuia a impus necesitatea recurgerii la aplicarea de sancțiuni în viața comunității față de acei membri recalcitranți.

Justificarea pedepsei, ca atare, nu ar trebui căutată nici în existența unui drept al grupului primitiv de a pedepsi, lipsind încă o normă de drept care să impună aceasta, după cum nu ar putea fi căutată nici în existența unei puteri primitive de a pedepsi, chiar dacă grupul primitiv deținea o autoritate evidentă față de membrii care ar fi încălcat regulile, practicile tradiționale. Dar chiar existând o atare putere, necesitatea reacției sub

forma unei sancțiuni a avut un sens mult mai profund, ea dădea expresie preocupării instinctive a grupului primitiv de a-și asigura supraviețuirea, dându-și seama că orice abatere de la regulile tradiționale, ca și de la cele nou-instaurate putea conduce la autodizolvarea comunității însăși. În aceste condiții sancțiunea a apărut ca o reacție naturală obligatorie contra comportărilor negative menite să conducă la slăbirea coeziunii grupului primitiv în fața numeroaselor forțe naturale și umane potrivnice.

Această temere instinctivă s-a transmis din generație în generație și explică de ce oamenii acelor timpuri, din nevoia de a ocroti comunitatea primitivă, recurgeau cel mai frecvent la alungarea din sânul comunității a celor vinovați, ceea ce în acele timpuri echivala cu moartea.

Mult mai târziu, în antichitatea greacă, Dracon, unul dintre conducătorii Spartei, propunea ca cea mai mică încălcare a regulilor cetății să fie sancționată cu moartea, iar pentru încălcările grave, neputând exista o pedeapsă mai aspră, socotea că tot moartea se cuvenea a fi aplicată.

9. Dar influența legilor naturii și existența unei ordini naturale s-a manifestat nu numai în legătură cu condițiile exterioare ale existenței indivizilor, ci și în legătură cu propria lor dezvoltare biologică. Experiențele cu care se confruntau și necesitatea de a identifica soluții concrete de rezolvare a variatelor probleme pe care viața primitivă le pune în fața lor a avut drept consecință o dezvoltare treptată a creierului și a capacității oamenilor acelor timpuri de a gândi și de a găsi soluții pentru depășirea greutăților cu care se confruntau.

Aceste progrese în dezvoltarea gândirii oamenilor acelor vremuri s-au manifestat și în priceperea lor crescândă de a-și perfecționa mijloacele de dobândire a hranei, de a prelucra metalele, de a se organiza mai bine în cadrul comunităților primitive și de a spori eficiența luptei lor cu fenomenele naturii. În felul acesta activitatea oamenilor primitivi de obținere a celor necesare traiului a devenit mai lesnicioasă.

10. În viața comunităților primitive au acționat nu numai forțe care îi determinau pe oameni să se unească în fața greutăților existente și să acționeze unitar spre a putea depăși aceste greutăți, dar și forțe lăuntrice contradictorii.

Se știe că oamenii, deși se nasc în urma aceluiași proces biologic, nu sunt identici ca trăsături ale personalității. Unii oameni se nasc cu o constituție mai robustă, fiind plini de energie, alții se nasc mai puțin dotați sub acest aspect, fiind mai slabi și cu o energie mai redusă. Unii oameni se nasc cu un sistem nervos mai bine echilibrat și sunt mai stăpâni pe manifestările lor exterioare, alții, dimpotrivă, au un sistem nervos mai deficitar, fiind mai frecvent dispuși la manifestări contradictorii și la exagerări; unii oameni se nasc cu o capacitate intelectuală mai mare, fiind capabili să se autoevalueze și să evalueze corect pe cei din jurul lor, alții se nasc cu un grad mai scăzut de inteligență, gândesc mai greoi, cu întârziere, și au o